

PETKO VOJNIC PURCAR: »Ljubavi Blanke Kolak«, »Znanje«,
Zagreb, Zagreb, 1979.

Piše: VOJISLAV SEKELJ

Osnovu romana »Dom sve dalji« činilo je raslojavanje porodice Pijuković, čija je estetska pregnantnost dana u postupku kompozicije, a nova knjiga Vojnića Purčara *Ljubavi Blanke Kolak*, koje se izravno naslanja na prethodni roman prateći jedan izdanak porodice Pijuković, bitno odstupa u procesu gradnje, opredeljujući se za klasično-realističko kazivanje. Ovakav postupak donekle spušta i ograničava pisca u tehničkoj izvedbi za misli: da umjetničko djelo u čitaocu zasniva estetski predmet i »vuče« više ka zasnavanju estetskog ugoda, što može ponekad da zastrani u poimanju i zamjećivanju umjetničkih vrednota književnog djela, i to upravo u prikazivačkom sloju. Vojnić je toga svjestan, i jedna od direktnih posljedica toga je da psihološka dubina likova romana nestaje u pripovjedačkoj ravni, sasvim tim i njihova »duševna« tenzija se gubi. Stoga pisac psihološke momente uzima kao vezivne elemente s namjerom da poluči konfrontaciju u prisposobljenju dva načela: načela patrijarhata i načela matrijarhata, kao dva oprečna nazora na svijet i dva različita formativna postupka u fenomenu odgoja. Pokušat ćemo ući u prikazivačko-predmeti sloj književnog djela ukazujući na neke probleme pokrenute u njemu. To je potrebno, čini mi se, iz razloga što se seksualnost prividno nameće kao centralno mjesto štiva, no nakon završnog čitanja, znači s motrišta cjeline, ona dobiva sekundarnu vezivnu dimenziju, bez fajdovske pozadine, i poslužila je kao beočug da se žena zada, ali ne i ostvari, u po nju povjesno specifičnim uvjetima vremenski praćenim od poratnog vremena do naših dana.

Stožer romana *Ljubavi Blanke Kolak* upravo čini odnos žene i muškarca, dan u konfrontaciji likova kroz patrijarhalni i matrijarhalni nazor na svijet. Vojnić, tom kontekstu, seksualnoj potrebi ne pristupa kao prostom nagonu, mada kod Blanke zamjećujemo »žđe« za muškarcima, ali više kao odbranu od moralne usamljenosti. U romanu je seksualnost u funkciji moralno-intelektualnog i uopće kulturnog zajedništva u određenju društvenih procesa, i to situirano i gnoseološkim koordinatama.

Linija sukoba patrijarhalnog i matrijarhalnog načela, kao idejna potka romana, ne vodi kroz sudar ženskih i muških likova, kako bi se moglo očekivati, jer na toj osnovi sukob je trivijalno statičan, s obzirom na to da su muški likovi ostvareni i određeni prvim rečenicama romana. Konfrontacija dva načela ostvarena je u ženskim likovima. Blanka simbolizira patrijarhat, a Ana-Marija je na poziciji matrijarhata.

Blankin seksualni pun nabijen simbolima od početka do kraja romana pun je životnih poraza, ne u tolikoj mjeri nije kao individue, već kao žene, a ti porazi, s obzinom na to da dolaze od muškarca, znače da nju prirodnu nužnost i ona ih potpuno kao neminočnost prihvata. Pripaše tako majoru (mora autoritetu, neka hijerarhija postoji za načelo koje je pokreće) jedne večeri, na vrhu kamare slame. Pred nama je čin, slika žrtve. Slijedeći simbolički spoj je ubijanje kojina, nesposobnog za život poslije pada, što je ona u šumi obnažena vidjela. Asocijacija u obzoru življenja ide ka filmu »Konje, ubijaju, zar ne«, naime, već ovdje u šumi prisutno je osjećanje samoće, izgubljenosti i surove zavrsnosti da bi mu lipi u praku ispred hotela billa bukvialno kao žena zatećena i ponižena viđenim prizorom u sobi između Zite i Pavla. Zatim slijedi gubljenje ateljea. Ovdje je stavljena pred svršeni čin, bez mogućeg izbora i obrane, poslije čega završava na psihihatriji. U potpunosti je predana u ruke muškarca-predana kao stvar! Muškarci, iako nešto daju Blanki, unatoč tome, nose sve. Tako se na kraju kao krucijalni simbol javlja sađenje planete mladih oraha. Semantički se ovo lako prevodi kao jedno od vrhunskih načela patrijarhata: žena je dana kao poslušni stvor koji treba da radi, sluša, rađa, njeguje i odgaja, a u njem plodovima uživat će netko drugi. Povratna veza još jače ovo načelo slijedi preko razdjevičenja njene kćerke u istoj onoj kući gdje je i sama doživljavala ljubavna mahnitanja. Blanka je nemoćna i u ljubavi i u mržnji, raspolažena je između misli i osjećanja. Njena biološka potreba za muškarcima je ljudski osmišljena tek u lancu žrtvovanja. Blanka je žrtva reda stvari u čijoj osnovi egzistira, bolje vegetira, nemoć da čovjek čovjeku bude prijatelj, bez ostatka, da se ljudski potpuno otvori i srce i razum. Ona je žrtva zavisnosti od muškarca pred avetili usamljenosti. Vojnić Purčar tu zavisnost ne osjeća kao nužnost, dana u totalitetu bivstvovalja, i vidljive su krhkotine, lanac puca, ali je još dovoljno jak da jedinku veže upravo za ono od čega se želi oslobođenje, jer se neke proturječnosti nemogu prevladati a da ne budu i ukinute.

Ana — Marija je antipod Blanki, oličenje načela matrijarhata. Muškarcu se treba suprotstaviti, ne zato što je muškarac (Ana — Marija ne vodi sitnu kapricioznu igru) već zato što je ova aleatorička civilizacija ustrojena po muškim egoličkih normama pasabilnosti i zakonima posesivnosti. Put od kućne pomoćnice do suca prešla je borbom za svoja ženska prava, usput čineći slične ili iste greške, greške muškaraca osvajača. Ona napušta muževe i ljubavnike bez osjećanja moralno intelektualnih skrupula, jer bitno je kretati se naprijed, to je omaga filistarskog kvaska. Ona želi da odlučuje u svemu i osjećamo da — da — joj je upravo iz tih razloga i Blankova Kolakova naklonjena. Ana — Marija u svijetu, ako ne može da vlasta, može da udri, a zakoni po kojima se suđi više nisu važni. U toj svojoj upornosti ide toliko daleko da po sili kretanja naprijed napušta imaginarnе geografsko-politič-

ke koordinate Panograda i seli se u Travnik, da bi ostvarila do kraja cilj borbe — iskočiti po svaku cijenu iz zadane realnosti, ukunuti je ženskim prkosom, slično Antigoni, Ana — Marija prkos i svom tvorcu, »jer njeni zakoni nisu od juče«. Ali dok je Antigona svoju borbu vodila kroz borbu punu ljudskog smisla, i bila za nju spremna trpjeti, pa i da se žrtvuje, Ana — Marija smisao borbe izmiče, podređena je cilju, što govori da ona kao žena želi učestvovati potpuno u ovom muškom svijetu. Ona tek između imena u Ana — Marija nastoji u rudimentu sačuvati svoju majčinsku sveobuhvatnost, ljupkost, blagoklonost, upornost i prkos. Ana — Marija se nijednog trenutka ne predaje niti danim miri, suprotstavlja se okolnostima jer je njima zatećena, no okolnosti nisu mrtva suma pojedinačnosti da bi se mogle jedna po jedna prevladati, već čine dinamički totalitet odnosa prožetog proturječnosti. Možemo reći da aktivno sudjelovanje Ana — Marije u svijetu počiva na uočenim suprotnostima, što nije dovoljno za jednu humaniju izmenu svijeta. Žena se ne može potvrditi time što u potpunosti participira u promašajima, ona svoje mjesto mora tražiti u novom shvaćanju odnosa čovjeka i čovjeka. Zbog toga nam se čini da je Blanka svojim žrtvama, iako na stajalištu patrijarhata, progresivnija u ostvarivanju tog novog odnosa.

Petko Vojnić Purčar je ovim romanom otvorio jednu zanimljivu problematiku. Jasno, roman ne nudi nikakve recepte niti odgovore. Vojnić nastoji svijet života supsumirati, uslovno recimo, pod jednu žensku logiku koja je, istini za volju, dobrano iznutra kontamirana muškim elementima, ali i pored toga iz nje proizilaze nova i svježa pitanja. Odnos čovjeka prema čovjeku dan je odnosom žene prema muškarцу i opterećen je seksualnim; znači, opterećen je odnos, a ne čovjek kao jedinka. Pisac nam podstire jedno moguće rješenje tog odnosa sukoba u trajnom prijateljstvu žene i muškarca, odnosu u likovima Blanke i Luke. Međutim, iz romana saznajemo da to moguće rješenje samo još dalje i više produbljuje problematiku odnosa, s pozicije pojedinca, koji u odnosu nužno ulazi s nekom tajnom, nekim grijehom, uglavnom zasenčenim seksualnošću. Neka jabuka razdora je vječito između žene i muškarca.

MIODRAG ĆUPIĆ: »Utvarec,
»Slovo ljubve«, Beograd, 1980.

Piše: DRAGOLJUB JENKIC

Miodrag Ćupić, autor zbirke pripovijedaka *Antenska šuma* i romana *Jadi Gorčina Petrovića*, romanom *Utvarec*, prvim dijelom višestomno zamišljene knjige, potvrđuje se kao zanimljiv i značajan prozni pisac.

Utvarec kazuje glavni junak Miroslav Petrović, zvani Mišut, profesor, samac, pisac koji je svoje »gnijezdo« savio u jednoj bivšoj večernici u potkroviju neke periferijske zgrade koju nasejavaju utvare i prišlušnici, slijepi miševi i paučina, kao što čitav svijet nasejavaju čemer i jad, patnja i glad, modrikasta isparenja zvijezda i fabrički dimovi, silnici i bijednici, nespokojstva i bezizlazi.

Čupićev junak, naš savremenik, drugo ništa i ne čini do li to što govori o svijetu, utvara i patnika, pedera i psovača, izdirača i prenemagača, svijetu ljudi kojima je u umu tijesno, kroz čije se poimanje svijeta i svjetskosti sve sužuje i filtrira do neprihvatljive prepoznatljivosti.

Roman sadrži dvanaest poglavljaja u prvom i jedanaest u drugom dijelu, plus uvodno poglavlje *Potkrovija*, gdje nas Ćupićev junak upoznaje sa sobom i svojim egzistencijalnim situacijama.

Prvi i drugi dio romana se ne razlikuju u načinu pripovijedanja, u načinu na koji glavni junak saopštava tok svoje sudbine, ali se razlikuje sam junak: u prvom dijelu je to čovjek koji se pokrava svakidašnjicima, koji pati iznutra, iz sebe sama, koji potkušava da nađe ljude, ljubav i razumijevanje, da ispunji praznину, dok u drugom dijelu susrećemo drugog Mišuta, Mišuta koji nije uspio, koji nije riješio ni jedan problem postavljen u prvom dijelu romana, koji pasivno otpor zamjenjuje aktivnim otporom, ostaje bez posla, dospijeva u bolnicu, gladuje, ali u suštinu, ostaje to što je i bio: čovjek nemoćan da izmijeni kafkijansku strukturu sredine.

Poštio sile koje sužavaju življenje, mračne katakombe noći usred dana, pisanje je jedina nit vodilja Ćupićevom Mišutu, jedina odbrana od svega, pa i gladi s kojom se suočava. Međutim, toj relaciji ovdje nije dat poseban tretman, ono se pominje kao Mišutina aktivnost koja dolazi do izražaja u odsutnim egzistencijalnim tremucima. Pisanje, dakle, nije suštinska okosnica ovega djela, koje je priča o čovjeku koji se radi da pati, da podnosi muke na koje ga življenje stavlja, krst na koji ga razapinje, čovjeku — radosti i patnji drugih, utvare koja komunicira s pričuvenjima i davolima, koja je davo i prividjenje sebe, davo i prividjenje za druge.

Otuda u Ćupićevom romanu san i jeste stvarnost, a stvarnost i zbilja liče na smove. Više sna kao zbilje i stvarnosti sadržano je u prvom dijelu romana, kao što je u tom dijelu više autoričkih refleksivno-filosofskih poimana i uopštavanja o svijetu i stvarnosti, ljudskim likima i zmijskom palacanju jezika, vrsti i potomstvu, monistrumnosti bića grada i osipanju zvijezda, »zakachenost« umlja čovječjeg i pretvarjanju ljudi u sjeme i druge. Drugi dio romana je ispovijedniji. Zato što mu se stvar-